

IMIĘ *MARIA* W ONIMII WŁOSKIEJ

Słowa tematyczne: *Maria*, *Maryja*, antroponimia, onimia włoska, onimia religijna

UWAGI WSTĘPNE NA TEMAT IMIENIA *MARIA/MARYJA*

Maria to jedno z najpopularniejszych imion żeńskich w antroponomastykonach obszarów kulturowo-językowych z kręgu tradycji chrześcijańskiej. W wielu krajach europejskich antroponim ten do dzisiaj zajmuje jedno z pierwszych miejsc wśród imion nadawanych kobietom. Dotyczy to przede wszystkim krajów romańskich, w tym Włoch, gdzie współcześnie imię to nosi ponad 4,5 mln osób (przede wszystkim kobiety), co stanowi ponad 7,5% całej populacji (największa koncentracja w Lombardii, Kampanii i na Sycylii, głównie wśród pokolenia starszego; dane Nomix; por. Gałkowski, 2011, s. 206–207; Rossebastiano 2005, s. 100–101)¹.

Imię *Maria*, a także motywacja jego wyboru, wykazuje bezpośredni związek z mianem osobowym o charakterze religijnym przypisanym Matce Chrystusa, zarówno według wiary i przekazu biblijnego, jak i świadectw apokryficznych oraz historycznych, uznawanych nie tylko przez wyznawców chrześcijaństwa.

W polskiej kulturze duchowej i społecznej imię Matki Bożej przyjęło staropolską odmianę *Maryja*. Dziś forma ta jest zarezerwowana dla osoby Najświętszej Maryi Panny (NMP), czczonej głównie przez wiernych Kościoła katolickiego i będącej przedmiotem studiów teologicznych, ściślej — mariologicznych (zob. NDM). Dotyczą one m.in. samego imienia, z rewerencją określanego w tradycji katolickiej Najświętszym Imieniem Maryi, co akcentuje wyjątkowość tego antroponimu i nadaje mu cechy kultowe. W Polsce już we wczesnym okresie jego funkcjonowania było ono zastrzeżone jako „tabu sakralne” (Malec, 2001, s. 29), jakkolwiek w staropolszczyźnie rozróżnienia między formami *Maria* i *Maryja* jeszcze nie stosowano.

---

¹ Imię *Maria* w kontekście jego użycia i rozpowszechnienia przyciąga uwagę badaczy również w odniesieniu do innych kręgów językowych i okresów historycznych; zob. np. Majewska, 2015.

Mariologia zajmuje się wieloma zagadnieniami odnoszącymi się do Maryi (zob. np. Augias, Vannini, 2016), poczynając od studiów historycznych i etymologicznych nad pochodzeniem imienia, sprowadzanych do wielu hipotez, niekiedy motywowanych potrzebą potwierdzenia nieuzasadnionych naukowo założeń, często o charakterze spekulatywnym i tłumaczonych w komentarzach teologicznych, przede wszystkim patrystycznych (zob. Galkowski, 2011, s. 207–209; OMDNIM, s. 106–108). Nie jest to jednak temat zajmujący przeciętnego użytkownika języka wybierającego imię *Maria* lub spotykającego się z nim w przestrzeni publicznej (np. w wezwaniach świętyń bądź w postaci toponimów lub chrematonimów motywowanych maryjnie). Tymczasem niemal w każdym wypadku uzasadnienie nadania imienia maryjnego lub odmaryjnego sprowadza się do podstawy religijnej, nawet jeśli zostaje ona przysłonięta świeckim charakterem obiektu (np. w nazewnictwie ulic, placów, instytucji edukacyjnych, szpitali, lokali usługowych, produktów).

Interesujące wydaje się to, jak używane jest imię maryjne w różnych kategoriach onimicznych. Sytuację tę zilustrujemy na przykładzie onimii wybranego obszaru językowego, mianowicie języka włoskiego, używanego oficjalnie w Republice Włoskiej, ale także w regionach pogranicza Włoch z innymi krajami (Francją, Szwajcarią, Słowenią, Austrią). Nie bez znaczenia jest tu także fakt, że język włoski jest jednym z urzędowych języków Państwa Watykańskiego oraz Kościoła katolickiego.

Należy postawić tezę, że imię *Maria* jest niezwykle popularne i powszechnie wykorzystywane w onimii włoskiej, jeśli spojrzymy na ten antroponim przez pryzmat użycia uzasadnionego religijnie. Kult maryjny we Włoszech należy od wieków do najbardziej spektakularnych form manifestacji wiary w życiu duchowym wspólnot katolickich, co przejawia się w dużym stopniu właśnie powszechnym użyciem imienia *Maria* (zob. Augias, Vannini, 2016, s. 143–158).

Związek między onimią religijną a świecką w przypadku użycia proprium *Maria* we Włoszech jest przeważnie bezpośredni, ale także pośredni i uświadamiany po zbadaniu faktu onimicznego, który polega np. na transonimizacji antroponimu *Maria*.

FORMA I WARIANTYWNÓŚĆ IMIENIA *MARIA* WE WŁOSZECH

Włoska wersja imienia *Maria* utrzymuje klasyczną i uniwersalizowaną ortografię; w wymowie natomiast z dwóch dawnych opcji (z akcentem nad pierwszą lub drugą sylabą: *Maria* vs *Maria*) pozostała forma trój sylabowa z akcentem tonicznym padającym na *-ri-*, wywołującym tym samym rozdział między samogłoskami *i/a*: [m a' r i a]. Najstarsze zapisy tego imienia utrzymują do dziś niezmienną

formę graficzną. Pierwsze zapisane poświadczenie imienia *Maria* odnotowano w 882 r. w centralnym rejonie Italii (*Maria Superista*; NPI, s.v. *Maria*), następnie w 890 r. (*Maria Speluncana*, tamże); następne m.in. w Lombardii w 966 r. i Piemencie w 1016 r. (tamże).

Imię to wykazuje stosunkowo dużą wariantywność w formach alternacyjnych typu deminutywnego i afektywnego, które jednak mogą tracić nacechowanie emocjonalne, jeśli występują jako imiona oficjalne, nadawane w akcie chrztu lub urzędowo. Wśród najpopularniejszych imion pochodnych od imienia *Maria*, tworzonych z użyciem skonwencjonalizowanych nominalnych końcówek hipokorystycznych spotykamy formy (za: DNI, s.v. *Maria*): *Mariella* (24 tys. wystąpień), *Marietta* (6,5 tys.), z wariantem *Mariettina* (100), *Mariuccia* (26 tys.), z wariantem *Mariuccina* (50), oraz *Mariuzza* (100). Stosunkowo nietypowa końcówka dotyczy hipokorystyku *Mariola* (500), który przestał pragmatycznie oznaczać zdrobnienie, ale wciąż jest odbierany jako derywat od imienia *Maria*. *Mariolina* to z kolei typowy deminutyw z końcówką *-ina* od imienia *Mariola*, noszonego w XX w. przez 2,7 tys. Włoszek. Warto nadmienić, że *Mariola* jest jednym z najstarszych poświadczonych hipokorystyków powstałych od imienia *Maria* (notowanym od 1014 r.; NPI, s.v. *Maria*). Długą historię ma także *Mariuzzella*, zdrobnienie od *Mariuzza* (poświadczenie z 1125 r.; tamże).

Należy tu jeszcze dodać kilka form o charakterze deminutywnym, które polegają na redukcji imienia *Maria* do wygłosowego i tonicznego (akcentowanego) [i]: *Mari* (400), ale także *Mary* (13 tys.) oraz *Marj* (300). W przypadku *Mari* można założyć wpływ dialektalny². Może być ponadto zapisem formy pochodzenia francuskiego: *Marie* [m a' r i], używanej w regionach włosko-francuskiego pogranicza lub jako regionalizm powstały pod wpływem francuskim. Co do *Mary* oraz *Marj* można przypuszczać, że w większości wystąpień są to jednak formy równoważne z imieniem *Maria*, ale pochodzenia obcego, tak jak wiele innych notowanych obecnie wśród obywaterek włoskich wywodzących się z rodzin emigranckich. Jest to bogata grupa jednostek antroponimicznych, por. np.: hiszp. *Marial/Maria*, *Marieta*, *Maricuela*, *Marita*, port. *Marianita*, *Mariazinha*, katal./niem. *Marie*, pol. *Marial/Marja* (ortografia naprowadzająca na wymowę), *Marija* (w transliteracji form zapisywanych cyrylicą, ros. / ukr. / serb. / bułg. itd. (wg OMDNIM s.v. *Marija* w 2013 r. w samym Rzymie było zarejestrowanych 150 mieszkanek o imieniu *Marija* obok kilku noszących imiona jednako brzmiące, a zapisywane: *Marjia*, *Marya*, *Marja*), rum. *Maricica*, *Marița*, *Mărula*, *Măriuca*, *Marica* itd. Chętnie przyjmowane w komunikacji są także

² Skracanie imion do 2–3 sylab i akcentowanie końcowej z nich jest charakterystyczne dla wielu dialektów włoskich oraz rejestrów potocznych, np. w socjolekcie młodzieżowym; oznaczenie graficzne akcentu polega na użyciu znaku diakrytycznego w postaci grawisu lub apostrofu, por. *Artù* = *Arturo*, *Ila'* = *Ilario*, *Eli* = *Elisabetta*.

międzynarodowe warianty hipokorystyczne imienia pochodzenia zachodniego (anglosaskiego): *Maia, Mia, Meri, Mery*, oraz wschodniego (słowiańskiego): *Maruska, Manja, Maritza, Marinka*. Zarówno w przeszłości, jak i obecnie do tego zbioru antroponimów żeńskich notowanych na terytorium Włoch należy włączyć warianty związane z obszarem arabofońskim i hebrajskim (żydowskim): *Miriam, Mariam, Mariem* itp. (tamże).

FORMY ANTROPONIMICZNE ZŁOŻONE Z CZŁONEM *MARIA*

Właściwością imienia *Maria* w antroponimii włoskiej, podobnie jak w innych romańskich, jest jego użycie w złożeniach tworzących formy ściągnięte uniwerbalne lub rozdzielne biwerbalne, przy czym ich występowanie upowszechnia się dopiero w pierwszej połowie XX w. (por. Rossebastiano, 2005). Niektóre z tych złożzeń cieszą się szczególną popularnością, np.: *Mariateresa* lub *Maria Teresa* (153 tys. wystąpień); *Marialuisa* lub *Maria Luisa* (149 tys.); *Mariagrazia* lub *Maria Grazia*, por. *grazia* 'łaska' (107 tys.); *Mariarosa* oraz *Marirosa* lub *Maria Rosa*, por. *rosa* 'róża' (93 tys.); *Mariapia* lub *Maria Pia* (69 tys.); *Mariangela*, por. *angelo* 'anioł' (51 tys.); *Mariacristina* lub *Maria Cristina* (24 tys.; również w postaci skróconej *Maricri*); *Mariassunta* lub *Maria Assunta*, por. *assunta* 'wniebowzięta' (14 tys.). Inicjalne *Maria* stanowi w tych formach niewątpliwie hold składany Matce Boskiej, jest to zgodne z przyjętą tradycją, znaną też w innych krajach romańskich (głównie w Hiszpanii i Portugalii).

Kompozycje imiennicze z członem *Maria* można podzielić na dwie zasadnicze grupy, których elementem identyfikacyjnym jest forma drugiego członu, tj. imienia zaczerpniętego z zasobu imion o różnej proveniencji onimicznej, również hagianimicznej (grupa I) lub wprost przypisanego do zwrotów adwokatywnych lub asocjatywnych (konotujących pewne cechy lub fakty mariologiczne, np. miejsca kultu, objawień maryjnych), używanych według tradycji liturgicznej lub ludowej w odniesieniu do Maryi (grupa II). Do grupy I należą np.: *Mariaagnese*: *Agnese* 'Agnieszka'; *Mariaalessandra*: *Alessandra* 'Aleksandra'; *Mariabeatrice*: *Beatrice*; *Mariacaterina*: *Caterina* 'Katarzyna'; *Mariaitalia*: *Italia*. W grupie II występuje m.in.: *Mariassunta* (vide supra); *Mariaaddolorata*: *Addolorata* : wł. *addolorata* 'cierpiąca'; *Mariaannunziata*: *Annunziata* : wł. *annunziata* 'ta, której zwiastowano'; *Mariaausilia*: *Ausilia* : wł. *ausilio* 'wspomożenie'; *Mariabambina*: *Bambina* : wł. *bambina* 'dziewczynka, dziecko'; *Mariabonaria*: *Bonaria* : wł. *buona aria* 'dobre powietrze'; *Mariacandida*: *Candida* : wł. *candido* 'czysty, biały'; *Mariaceleste*: *Celeste* : it. *celeste* 'niebiański, -a'.

W grupie II pojawiają się kompozycje, które na pierwszy rzut oka do niej nie pasują, ale interpretacyjnie (pośrednio) wykazują z nią związek, np.: *Mariacroce*:

wł. *croce* 'krzyż' (myśląc o krzyżu, na którym Matka Boska straciła swojego Syna); *Mariagiuseppe* (sic! imię żeńskie): *Giuseppe* 'Józef' (wskazanie na męża Maryi); *Mariamontagna* : wł. *montagna* 'góra' (od wezwania *Maria Santissima della Montagna*; związek z metaforą „góra niewzruszona” — źródło imienia żeńskiego *Montagna* bądź jego formy pierwotnie deminutywnej *Montagnina*); *Mariapreziosa* : wł. *preziosa* 'cenna' (skojarzenie z fragmentem znanej modlitwy *Salve Maria Preziosa*).

Między obydwoma grupami sytuować się będą złożenia z hipokorystykami lub skrótami imion, np.: *Mariangiola* : *Mariaangela*; *Maris* : *Mari(a)stella*; *Maribel* : *Maribella*; *Marilù* (można skojarzyć np. z *Marialuisa*); *Maridora* : wł. *d'oro* 'złoty'; *Maridea* : wł. *dea* 'bogini'.

We wszystkich compositach człon *Maria* denotuje kobietę, niewiastę, ale także upamiętnia Maryję, wzór kobiety. Jest elementem o znaczeniu kulturowym, który w ocenie formalnej mógłby zostać uznany za morfem produktywny w antroponomastykonie włoskim. W zasadzie każde imię żeńskie i wiele imion opartych na apelatywach lub toponimach motywowanych maryjnie mogą przybrać postać „zmaryzowaną”: *Mariaimmacolata*: *Immacolata* : wł. *immacolata* 'nieskalana'; *Mariaconsiglia*: *Consiglia* : wł. *consiglio* 'rada' (związek z *Santa Maria del Buon Consiglio* 'Najświętsza Maryja Dobrej Rady'); *Gabriela* > *Mariagabriela*; *Sofia* > *Mariasofia*; *Carla* > *Mariacarla*. Zabieg ten poza wszelkimi spekulacjami o podłożu duchowym nadaje imieniu melodyjno-eufoniczne brzmienie. Jest to skądinąd jedna z własności antroponimicznej kultury Włoch, odczytywana jako rodzaj znaku etnologicznego.

Słownik NPI podaje kilkaset złożeń z imieniem *Maria*, które w formach ściągniętych z innym antroponimem staje się kulturowo uzasadnionym członem onimotwórczym (imieniotwórczym).

Dodać należy, że złożenia z *Maria* w antroponimii włoskiej mogą występować również w odwróconym porządku: imię *X + Maria*, np. popularne *Anna Maria* bądź *Annamaria* (404 tys.; podczas gdy 10 tys. w postaci *Maria Anna* lub *Mariaanna*, obok 54 tys. *Marianna*, wywodzonego od *Maria Anna*), *Vittoria Maria*, *Carla Maria*, *Luigia Maria* itd.

Imię *Maria* spotyka się ponadto we włoskiej antroponimii męskiej i to nierzadko podobnie jak na innych obszarach językowych, np.: *Giovanni Maria* (4 tys. wystąpień), *Gianmaria* lub *Giammaria* (jako złożenie skrótu *Gian*, od *Giovanni* 'Jan' + *Maria*; ponad 1,9 tys.), *Antonio Maria* (1,2 tys.), *Angelo Maria* (1 tys.), *Carlo Maria* (700), *Giuseppe Maria* (600); rzadziej w układzie: *Maria* + imię męskie *X*, niezmiennie nadawane mężczyznom, np. *Maria Antonio* (200), *Maria Giuseppe* (200, por. supra odpowiednik żeński), *Maria Agostino* (10), *Maria Luigi* (25). Takie użycie imienia *Maria* jest wyraźnym znakiem weneracji, którą okazuje rodzina nadająca potomkowi męskiemu imię w złożeniu przywo-

lującym Maryję (np. w parafii pod wezwaniem maryjnym, pomijając niewykluczające się przypadki pośredniego nawiązania do Maryi przez przypomnienie w złożonym imieniu dziecka imienia *Maria*, noszonego np. przez jego matkę, matkę chrzestną lub babkę).

KULTONIM *MARIA* W NAZEWNICTWIE RELIGIJNYM

Można wskazać kilka różnych obszarów nazewnictwa włoskiego, w których proprium *Maria* (jako kultonim) jest używane w kontekście motywacji religijnej. Obszary te wzajemnie się przenikają i nakładają na siebie. Należą do nich przede wszystkim:

— nazwy adwokatywne lub atrybutywne Maryi, tworzące z Jej imieniem związek wyrazowy o charakterze idiomatycznym, np.: *Santa Maria della Neve* ‘Matka Boża Śnieżna’ (źródło imienia złożonego *Marianeve*, *Neve* : it. *neve* ‘śnieg’ oraz wariantów typu *Niva*, *Nive*, *Nivea*, *Nivetta*, *Neves* itd.; por. niżej);

— nazwy odsyłające do miejsca (miejscowości i/lub świątyni — kościoła lub kaplicy), z którą identyfikowana jest postać maryjna, np.: *Santa Maria dell’Olmo* (kaplica pod tym wezwaniem znajduje się blisko Deliceto w prowincji Foggia), źródło takich imion jak *Olmina* lub *Olmitella*; *Maria Rifugia* (w wielu miejscach we Włoszech) : it. *rifugio* ‘schronienie’ (odniesienie do słów Litanii do NMP „Ucieczko grzesznych”), źródło imienia *Rifugia*; *Santa Maria degli Schiavi* ‘NMP od Niewolników’ (czczona na Sycylii i w Toskanii), źródło imienia *Schiavina*; *Santa Maria dell’Aiuto* (np. w Busto Arsizio i Bobbio), źródło męskiego imienia *Aiuto* : it. *aiuto* ‘pomoc’; *Santa Maria in Aracoeli* (wezwanie słynnej bazyliki w Rzymie), podstawa imienia *Araceli* — w znaczeniu klasycznym, przedchrześcijańskim ‘oltarz nieba’, odnotowywanego również w formie *Aracelia*, *Aracelli*, *Aracely* oraz skrótach *Celi*, *Celia* i *Celi* (zob. DNIM, s.v. *Araceli*);

— inwokacje litanijne (teksty litanii maryjnych zob. L), w postaci określeń onimicznych kwalifikacyjnych, tematycznie powiązanych z kultem maryjnym, jak np.: *Beata Vergine Maria* dosł. ‘Błogosławiona Dziewico Maryjo’ (źródło imienia *Beata*); *Santa Maria della Speranza* ‘Najświętsza Maryjo od Nadziei’ (źródło imienia *Speranza*), *Santa Maria della Luce* ‘Najświętsza Maryjo od Światła’ (źródło imienia *Luce*), *Santa Maria del Cammino* ‘Najświętsza Maryjo od Drogi’; form antonomazyjnych, używanych jako wartość conceptualna przywoływana imieniem Maryi, np.: *Maria, causa della nostra letizia* ‘Maryjo, przyczyno naszej radości’ (źródło imienia *Letizia*); *Santa Maria, ripiena d’ogni dolcezza* ‘Najświętsza Maryjo, pełna wszelkiej słodczy’; form frastycznych niosących przekaz asocjatywny, np.: *Maria, che ci richiami sul giusto cammino* ‘Maryjo, która nas sprowadzasz na właściwą drogę’; *Maria, che per le tue pre-*

ghiere ci ottieni ilperdono ‘Maryjo, która przez swoją modlitwę otrzymujesz dla nas wybaczenie’;

— nazwy świąt dedykowanych Maryi i jednocześnie wspomnienia obowiązkowe lub dowolne w kalendarzu liturgicznym (propria wchodzące w zakres heortonimii), np.: *Assunzione della Beata Vergine Maria in Cielo* ‘Wniebowzięcie NMP’ (obchodzone 15 VIII); *Inconorazione della Beata Vergine Maria Regina* ‘Ukoronowanie NMP Królowej’ (22 VIII; źródło imienia *Regina*), *Natività della B. V. Maria* ‘Narodzenie NMP’ (8 IX), *Maria Regina di Tutti i Santi* ‘Maryja Królowa Wszystkich Świętych’ (pierwsza niedziela po 8 IX; również źródło imienia *Regina*); *SS. Nome della B. V. Maria* ‘[Święto] Najświętszego imienia Maryi’ (12 IX); *B. Maria Vergine Addolorata* ‘NMP Cierpiąca’ (15 IX); *B. V. Maria del Rosario e della Vittoria* ‘NMP Różańcowa i Zwycięska’ (7 X); *Divina Maternità di Maria Santissima* ‘Boskie Macierzyństwo Najświętszej Maryi’ (11 X); *Presentazione della B. V. Maria* ‘Ofiarowanie NMP’ (21 XI; źródło imienia *Presentazione*, obecnie nieużywanego, popularnego w Hiszpanii w formie *Presentación*); *Immacolata Concezione della B. V. Maria* ‘Niepokalanego Poczęcia NMP’ (8 XII; źródło popularnego imienia *Concezione* lub *Concetta*, zob. Rossebastiano, 2005, s. 104–105);

— nazwy liturgicznych wspomnień dowolnych obchodzonych lokalnie (zakres heortonimii), np.: *Santa Maria della Croce di Crema* (Cremona) ‘NMP od Krzyża z Cremy’ (wspomnienie 3 III); *Santa Maria Greca di Corato* ‘NMP Grecka z Corato (w prowincji Bari) (18 VII; źródło imienia *Greca*); *Dormizione della Beata Maria Vergine* ‘Zaśnięcie NMP’ (13 VIII); *Sette Gioie della Beata Vergine Maria* ‘Siedem Radości NMP’ (27 VIII; źródło imienia *Gioia*), *Maria Santissima della Vittoria di Piazza Armerina* ‘NMP Zwycięska z placu Armerina (w prowincji Enna) (15 VIII); *Santa Maria Materdomini di Caposele* ‘Matka Pańska z Caposele (w prowincji Avellino) (16 X); *B. V. Maria di Loreto* ‘NMP z Loreto/Loretańska’ (10 XII; wspomnienie również pod nazwą *Traslazione della Santa Casa* ‘Przeniesienie Świętego Domu’ — w tradycji Kościoła: domu maryjnego przeniesionego na skrzydłach aniołów do Loreto);

— tytuły maryjne patronalne (terytorialne), zazwyczaj poprzedzone członem *Maria SS.* (*Maria Santissima*), np.: *Maria SS. dell'Abbondanza* ‘NMP Obfitości’ (patronka Cursi w prowincji Lecce); *Maria SS. della Consolazione* ‘NMP Pocieszenia’ (patronka m.in. Reggio w Kalabrii); *Maria SS. della Fonte* ‘NMP od Źródła’ (patronka m.in. Conversano w prowincji Bari), *Maria SS. del Pianto* ‘NMP od Płaczu/Płacząca’ (patronka Villapiany w prowincji Cosenza); *Maria SS. della Pietra* ‘NMP Skalna’ (patronka Chiaravalle Centrale w prowincji Catanzaro); *Maria SS. del Ponte* ‘NMP od Mostu’ (m.in. patronka Lanciano w prowincji Chieti); *Maria SS. del Pozzo* ‘NMP od Studni/Krynicy’ (patronka Montalbano di Fasano w prowincji Brindisi); *Maria SS. della Quercia* ‘NMP od

Dębu’ (patronka Conflenti w prowincji Catanzaro); *Maria SS. del Roseto* ‘NMP od Ogrodu Różanego’ (patronka Solopaki w prowincji Benevento); *Maria SS. dell’Umiltà* ‘NMP od Pokory/Pokorna’ (patronka Loro Ciuffenna w prowincji Arezzo)³;

— nazwy zgromadzeń maryjnych, np.: *Istituto Maria SS. Annunziata* ‘Zgromadzenie Zwiastowania NMP’; *Congregazione dei Chierici Mariani dell’Immacolata Concezione* ‘Zgromadzenie Księży Marianów od Niepokalanego Poczęcia’; *Congregazione dei Fratelli Maristi delle Scuole* (znani również jako *Piccoli Fratelli di Maria*) ‘Zgromadzenie Braci Mniejszych od Maryi’; *Congregazione delle Ancelle di Maria* ‘Zgromadzenie Panien Maryi’; *Suore di Maria Bambina* ‘Siostry Maryi Dziecięcia’ itd.

Mówiąc o nazwach maryjnych w kontekście religijnym należy jeszcze zauważyć, że imię *Maria* należy do bogatego zasobu hagianimii włoskiej, identyfikując wiele kobiet wyniesionych na ołtarze jako sługi boże, święte lub błogosławione. Omawiany antroponim ma w takich przypadkach pochodzenie świeckie. Może stanowić jednak imię zakonnicy, która po śmierci została ogłoszona świętą lub błogosławioną. Hagianim wykazuje wówczas motywację sprowadzaną do duchowości maryjnej. Wśród czczonych w Kościele katolickim Włosek noszących imię *Maria* spotkamy: bł. Marię Assuntę Pallottę, bł. Marię della Colonna, św. Marię Goretti, bł. Marię Sergię della Madonna Addolorata i inne.

IMIĘ *MARIA* W NAZWISKACH

Ze względu na dużą popularność imienia *Maria* jego użycie nabierało w antroponomastykonie włoskim również funkcji właściwych dla nazwiska. Obecnie we Włoszech odnotowano 290 rodzin noszących nazwisko *Maria* (największa koncentracja w Sycylii — 110 i Kampanii — 59, zob. Cognomix, s.v. *Maria*). Szczególnie popularne jest imię *Maria* w funkcji kognominalnej w określeniach wskazujących na przynależność, np. przez wyrażenie syntagmatyczne oparte na przyimku *di*, wprowadzającym dopełniacz: *Di Maria* (także *De Maria*; w tej samej roli o podstawie dialektalnej: *De Marie* — ze śladem genetiwu łacińskiego). Nazwisko w takiej formie należy zresztą do 1000 najpopularniejszych nazwisk w antroponomimii włoskiej. W całych Włoszech nazwisko *Di Maria* nosi 1451 rodzin (najwyższa koncentracja na Sycylii — 670 oraz w Kampanii — 161; zob. tamże, s.v. *Di Maria*; por. OMDNIM, s. 209). Spotykane jest ono (rzadko) rów-

³ W onimii włoskiej występują rzadkie imiona żeńskie pochodzące od niektórych z tych tytułów Maryi, np.: *Abbondanza*, *Fonte*, *Pietra*, *Quercia* (więcej na temat nazw sanktuariów maryjnych we Włoszech zob. Di Pea, 2014).

nież w postaci *Dimaria* (lub *Demaria*). Co więcej, każde imię żeńskie może być w potocznym użyciu poprzedzone rodzajnikiem określonym *la*, dlatego spotyka się także nazwisko z przyimkiem złożonym *Della Maria* (w całych Włoszech 70 rodzin, z najwyższą koncentracją w regionach północnych, gdzie forma *la Maria* należy do rejestru potocznego; rodzajnik wykazuje pragmatyczną funkcję deiktyczną, przyimek *di* — przynależnościową, ze wskazaniem na matkę lub żonę; zob. tamże: s.v. *Della Maria*).

Odnutować należy jeszcze nazwiska typu *Santa Maria* (w całych Włoszech 232 rodziny; najwięcej w Lombardii — 38, Lacjum — 33 i Toskanii — 25; zob. tamże: s.v. *Santa Maria*) i warianty *Santamaria* oraz *Santimaria* (por. OMDNIM, s. 210). Nazwisko w takiej hagianimicznej postaci ma przede wszystkim pochodzenie odtoponimiczne (zob. poniżej toponim *Santa Maria*).

MARIA W TOPONIMII WŁOSKIEJ

Antroponim *Maria* ze względu na swą religijną motywację wskazuje na wiele miejsc w topografii Włoch. Jest podstawą nazw miejscowości lub ich części w liczbie ponad 200 jednostek. W formie hagianimicznej miejscowości o nazwie *Santa Maria* na samej tylko Sycylii jest 125 (OMDNIM, s. 212). Wiele toponimów tego typu uzupełnione jest określeniem przydawkowym lub apozycyjnym, np.: *Santa Maria di Licodia* (Sycylia), *Santa Maria Maggiore* (Piemont), *Santa Maria la Carità* (Kampania). W całych Włoszech można się doliczyć ponad tysiąc nazw miejscowych z komponentem *Maria*. Motywacja maryjna nazw tych miejscowości jest bezdyskusyjna, szczególnie w przypadku związków toponimów z wezwaniami świątyni lub wizerunkami Madonny czczonymi na danym terenie.

Z toponomastycznego punktu widzenia rozpatrywać można wszystkie wymieniane w poprzednich sekcjach nazwy parafii i kościołów pod wezwaniami maryjnymi. Tak zresztą postrzegać należy wiele miejsc poświęconych Maryi w topografii terenów zamieszkałych i niezamieszkałych. Interesujące dane historyczne, w tym objaśnienie motywacyjne wezwań maryjnych, znajdujemy w opracowaniu z końca XVII w. pt. „Origine Delle Chiese Dedicate A Maria Vergine...” (Moresini, 1692) np. w odniesieniu do kultu *Santa Maria Maggiore* (Matki Bożej Większej) w Rzymie. Podstaw duchowych tego kultu należy szukać w objawieniu Maryi w 352 r. na Wzgórzu Eskwilińskim, miejscu do dziś zajmowanym przez bazylikę pod takim właśnie wezwaniem (zgodnie z treścią objawień Maryja czczona jest tu także pod nazwą *Maria Vergine della Neve* ‘Matka Boża Śnieżna’, tamże, s. 55). Wezwanie jest obecnie podstawą nie tylko nazwy świątyni, ale także sąsiadującego z nią *Piazza di Santa Maria Maggiore* (*piazza Santa Maria Maggiore*), nieodległej ulicy *via Santa Maria Maggiore*,

potocznej nazwy tej części Rzymu na Eskwilinie (również w użyciu turystycznym), nazwy przystanku komunikacji miejskiej.

W nawiązaniu do tych ustaleń przywołać można udział nazw maryjnych we włoskiej hodonimii miejskiej i wiejskiej. Zgodnie z danymi statystycznymi (źródło: SEAT Pagine Gialle Italia 2014, za OMDNIM, s. 218–222) we Włoszech występuje 1264 hodonimów w formie *via Santa Maria*, 65 — *via Santa Maria Maggiore*, 16 — *via Santa Maria di Gesù*, 15 — *via Santa Maria del Popolo*, 10 — *via Santa Maria (del)la Bruna*, 9 — *via Santa Maria dei Greci* itd. Podobnie jak w przypadku nazw miejscowości, hodonimy z członem podstawowym *Santa Maria* uzupełniane są określeniami identyfikującymi różne miejsca w topografii miast (*X*), definiowane jako strefa/dzielnica (*contrada*), plac lub placyk (*piazza*, *piazzetta*), zaułek (*vicolo*), uliczka (reg. *calle*, *viuzza*), np. w Mediolanie: *X Santa Maria alla Fontana*, *X Santa Maria alla Porta*, *X Santa Maria Beltrade*, *X Santa Maria del Suffragio*, *X Santa Maria Fulcorina*, *X Santa Maria Nascente*, *X Santa Maria Rossa*, *X Santa Maria Segreta*.

Toponimia maryjna może mieć także wymiar transonimiczny, gdy nazwa jest przenoszona między różnymi obiektami, które wykazują związek z miejscem pierwotnie nazwanym imieniem lub wezwaniem odnoszonym do Maryi, np. oronim *Monte Maria* znalazł się w nazwie konwentualnej z funkcją toponimiczną na oznaczenie opactwa benedyktyńskiego *l'Abbazia di Monte Maria* : it. *abbazia* 'opactwo' (Borgusio, Górna Ałdyga). W wyniku działalności benedyktynów oronim maryjny został przeniesiony na nazwy jeszcze innych obiektów, np. muzeum funkcjonującego przy opactwie o nazwie *il Museo di Monte Maria* czy też sera wytwarzanego pierwotnie przez tamtejszych mnichów, który nosi oficjalną nazwę-markę *il fromaggio Monte Maria* (zwany jest także *il Santo* 'święty', w nawiązaniu do miejsca pochodzenia). Region, o którym mowa, jest dwujęzyczny, stąd też odpowiednik niemiecki wszystkich wymienianych nazw z członem *Marienberg* (= *Monte Maria*), również w tyronimie *il Marienberger dell'Alto'Adige*.

MARIA W CHREMATONIMII WŁOSKIEJ

Człon *Maria* w nazwie muzeum lub sera (tu jako wynik procesów transonimizacyjnych) to tylko jeden z licznych przykładów użycia przedmiotowego antroponu w chrematonimii związanej z terytorium i kulturą Włoch. W samej podkategorii chrematonimów marketingowych sprowadzanych do imienia *Maria* jako elementu kompozycyjnego można wymienić kilkadziesiąt tysięcy jednostek nazewniczych (PG wskazuje liczbę kilkudziesięciu tysięcy wystąpień). Powód użycia tego antroponu jest tu jednak niejednoznaczny, w rzadkich wypadkach

wykazuje bezpośredni związek ze sferą religijną, najczęściej nazwa odnosi się do świeckiego nazewnictwa osobowego, np. imienia właścicielki przedsiębiorstwa.

Chrematonim *Maria* w podstawowej formie nominalnej określa zakłady usługowe i produkcyjne o różnym profilu, takie jak: hotele i pensjonaty (np. *Albergo „Maria”* w Passo Pordoi w prowincji Turyn), sklepy z odzieżą i akcesoriami (np. *„Maria” Intimo-Corsetteria* 'bielizna intymna, gorseteria' w prowincji Modena; *Mercerie „Maria”* 'pasmanteria' w prowincji Mantova), przedszkola (np. *Asilo Infantile „Maria”* w Donato w prowincji Biella), gospodarstwa rolne (np. *Azienda Agricola „Maria”* w Falvaterra w prowincji Frosinone), zakłady mechaniki pojazdowej (np. *Auto-Commercio „Maria”* w Scanzano Jonico w prowincji Mantova) itd.

Charakterystyczne są konstrukcje przyimkowe *Da Maria* 'u Marii' lub *Di Maria* (odnazwiskowe, por. wyżej), pojawiające się m.in. jako nazwy lokali gastronomicznych (typu *ristorante*, *trattoria*, *pizzeria*). Człon *Maria* występuje ponadto w złożeniach syntagmatycznych, które funkcjonują jak slogany marketingowe, przenosząc sugestywne znaczenia, np. *Bellezza di Maria* 'piękno Marii' (salon kosmetyczny w Piacenzy).

Niezmiennie w wielu chrematonimach można dostrzec lokalnie osadzoną motywację religijną, np. w nazwach szpitali: *Santa Maria Nuova* (Florencja), *Santa Maria del Carmine* (Rovereto w prowincji Turyn), *Azienda Ospedaliero-Universitaria Santa Maria* (Terni w prowincji Turyn), firm pogrzebowych: *Ave Maria* (Grottaminarda w prowincji Avellino), *Santa Maria* (Bentivoglio w prowincji Bolonia), domów opieki: *Istituto Maria Ausiliatrice* (Pawia), aptek: *La Farmacia Santa Maria delle Grazie* (Bolonia) itd.

ZAKOŃCZENIE

Nie sposób odnieść się do wszystkich sfer onimicznych włoskiego obszaru językowego, w których występuje imię *Maria*. Pewne jest to, że jego udział jest znaczący, a nawet imponujący, zarówno jeśli chodzi o różnorodność nazywanych klas obiektów, jak i liczbę ich reprezentantów. Liczne i wyspecjalizowane występowanie antroponimu *Maria* w nazewnictwie włoskim potwierdza stereotyp o udziale onimicznych form (od)maryjnych w tworzeniu jednostek nazewnictwa związanych zarówno z włoską kulturą religijną, jak i świecką. Jedna może wpływać z drugiej, co potwierdzają przypadki użycia nazw, w których podstawie tkwi imię *Maria* odnoszone do Matki Bożej, *Maryi*. Należy więc stwierdzić, że onimia maryjna i odmaryjna jest charakterystycznym i immanentnym komponentem kultury włoskiej.

LITERATURA

- Augias, C., Vannini, M. (2016). *Inchiesta su Maria. La storia vera della fanciulla che divenne mito*. Milano: Rizzoli.
- Di Pea, S. (2014). *Santuari mariani d'Italia*. Cinisello Balsamo (Milano): San Paolo Edizioni.
- DNI — De Felice, E. (1986). *Dizionario dei nomi italiani*. Milano: Mondadori.
- Galkowski, A. (2011). *Dolce nome*. Antroponim Maria a nazewniczy proces sakralizacji i zeświecczenia w obszarze włoskim, francuskim i polskim. *Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Naukowych [L, TN]*, 65, s. 205–217.
- Majewska, M. (2015). Der Vorname *Maria* und seine Varianten in Namenschatz der Deutschen und Niederlander im 19. Jahrhundert. W: E. O. Felecan (ed.), *Name and Naming. Proceedings of the Third International Conference on Onomastics „Name and Naming”*. Conventional/Unconventional in Onomastics. Baia Mare, September 1–3, 2015. Cluj-Napoca, s. 202–213.
- Malec, M. (2001). *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*. Kraków: DWN.
- Moresini, A. (1692). *Origine Delle Chiese Dedicare A Maria Vergine...*. In Parma: con Licenza de' Superiori.
- NDM — De Flores, S., Meo, S. (1985). *Nuovo dizionario di mariologia*. Cinisello Balsamo: Edizione Paoline.
- NPI — Rossebastiano, A., Papa, E. (2005). *I nomi di persona in Italia. Dizionario storico ed etimologico*. Vol. II: I–Z. Torino: UTET.
- OMDNIM — Caffarelli, E. (2015). *Onomastica mariana. Dizionario dei nomi ispirati alla Madonna*. Roma: Ser.
- Rossebastiano, A. (2005). *L'intitolazione mariana nell'onomastica del XX secolo in Italia*. W: D. Brozović-Roncević, E. Caffarelli (ed.), *Denominando il mondo. Dal nome comune al nome proprio*. Roma: Societa Editrice Romana, s. 99–146.

Konsultowane strony internetowe

- Cognomix, <http://www.cognomix.it/mappe-dei-cognomi-italiani> (dostęp: 28 III 2017).
- <http://www.italiaonline.it/> (dostęp: 29 III 2017).
- L — teksty litanii: http://www.pregchiereonline.it/index.php?option=com_content&view=article&id=1208&Itemid=737 (dostęp 22 III 2017).
- Nomix, <http://www.nomix.it/mappe-dei-nomi-italiani/MARIA> (dostęp: 27 II 2017).
- PG — Pagine Gialle, www.paginegialle.it (dostęp 29 III 2017).

SUMMARY

THE NAME *MARIA* IN ITALIAN ONYMY

This article provides data on the occurrence and use of the name *Maria* in Italian onymy in relation to religious and laic Italian culture. The author posits the anthroponym *Maria* and the discourse around it created as an immanent component of this twofoldly characterized culture — in religious sphere recognized as a cultonym. This name shows a great variability and formal diversity in Italian, both in the univerbal form as well as complex one (biverbal). The study also presents the use of the anthroponym *Maria* in function of the last name and as the basis of toponyms and chrematonyms in Italian area.

Key words: *Maria*, *Mary*, anthroponymy, Italian onymy, religious onymy